

ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ В ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

В работе с помощью дискурсивного анализа представлено языковое сознание участников интернет-форумов. Проанализированы способы категоризации суржика, его соотношение с другими языковыми явлениями (диалект, жаргон, обсценизмы и др.), а также типы оценочного отношения к суржику.

Ключевые слова: языковое сознание, интернет-дискурс, суржик, диалект, жаргон, иноязычные слова, обсценизмы.

The article deals with the language consciousness of Internet posters described in terms of discourse analysis. The research analyses the means of categorization of surzhick, its correlation with other language phenomena (dialect, jargon, obscene language, etc.) and the types of evaluative attitude towards surzhick.

Keywords: language consciousness, Internet discourse, surzhick, dialect, jargon, foreign words, obscene units.

Уже саме існування людини в суспільстві передбачає сприймання світу та його фрагментів через призму оцінки, виявлення оцінного ставлення до всього, що оточує людину. Оцінної інтерпретації зазнають предмети, явища, люди, а також мова, її властивості, окремі одиниці, явища тощо. К. Ажеж зазначає: “Будь-який суб’єкт висловлення в тій чи тій формі цікавиться своєю мовою, навіть тоді, коли він забороняє собі це робити. Мова так само йому цікава, як і він сам” [1: 279]. Дослідники звернули увагу на те, що “поряд з погодою і здоров’ям чи не найулюбленіша неспеціалістами сфера — це мова. Про мову люблять розмірковувати всі” [2: 146–147].

Оцінка мови, окремих мовних фактів мовцями (лінгвістами і нелінгвістами), або в іншій термінології, метамовна функція, як можливість думати і говорити про мову за допомогою самої ж мови [3: 244; 4: 133] “реалізується в усіх усних і письмових висловленнях про мову” [3: 243]. Якщо наукова метамовна рефлексія становить сутність

лінгвістики як науки і тривалий час перебуває у полі зору дослідників, то металінгвістична діяльність пересічних мовців зацікавила мовознавців порівняно недавно. Так, об'єктом дослідження когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології стає наївна лінгвістика як “спонтанні уявлення про мову і мовну діяльність, що склалися в побутовій свідомості людини” [5: 7], а також фолк-лінгвістика¹ (тобто “наївні” уявлення про мову [2: 147]), що спирається на усвідомлену метамовну рефлексію пересічних мовців і здійснювані ними самостійні дослідження мовних фактів на доступному для них рівні [6].

При вивченні оцінок мови в англomовній соціолінгвістиці активно використовуються терміни “мовна ідеологія” (“мовний світогляд”, “народна ідеологія”) [7], а також “ставлення до мови” (language attitude) [8: 595–612]. У вітчизняному та російському мовознавстві такий категоріальний апарат і відповідний аспект дослідження дуже рідко застосовується (за винятком наукових праць мовознавців Петербурзької соціолінгвістичної школи (М. Вахтін, Є. Головко, К. Панова, К. Федорова та інші))², але є ціла низка термінів, що так чи інакше пов'язані з проблемою оцінки мови, ставлення до неї, серед яких такі поняття, як “мовний смак”, “мовне чуття”, “мовне почуття”, “мовна інтуїція”, “мовна свідомість”. Вважаємо, що залучення терміна “мовна свідомість” дасть можливість об'єднати й узагальнити різні підходи до вивчення мовних оцінок, настанов, ставлень — у межах когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, прагма-, психо-, етно- і соціолінгвістики.

На думку Г. Яворської, “мовна свідомість постає як сукупність культурно й соціально зумовлених установок щодо мови, які відбивають колективні ціннісні орієнтації” [4: 145] і виявляється в рефлексії над мовою [4: 147]³. За визначенням П. Селігея, мовна свідомість — це “форма свідомості, яка охоплює погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності” [9: 15], “це ставлення до мови взагалі” [9: 16]. Структуру мовної свідомості становлять: 1) мовні знання (професійні, науково-теоретичні та побутові, житейські, наївні); 2) різні почуття щодо мови; 3) мовні оцінки та мовний ідеал; 4) настанови (мотиваційно-поведінковий складник) [9: 15–17].

На сьогодні існують такі основні методи, що дозволяють дослідити ставлення до мови: метод “парних масок” (“підібраних масок”) як непрямая методика, опитування з використанням шкали семантичних диференціалів як пряма методика, а також метод дискурсивного аналізу [8: 598–605]. Так, для вивчення ставлення до суржику було

використано метод підібраних масок [7], інтерв'ю [10], опитування учасників фокус-груп [11: 321–325], а також метод дискурсивного аналізу [12; 13].

Дослідження мовної свідомості є **актуальним**, оскільки дозволить глибше зрозуміти причини й мотиви як мовних, так і суспільних змін, отримати цілісне уявлення про мовну ситуацію, впливати на мовну поведінку членів соціуму через реалізацію завдань мовного планування [4: 144]. У зв'язку з цим **метою** нашої розвідки є аналіз мовної свідомості, відображеної в інтернет-дискурсі у вигляді метамовних коментарів про суржик. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**: 1) проаналізувати різні способи категоризації суржику в мовній свідомості інтернет-авторів; 2) схарактеризувати мовну свідомість з урахуванням оцінних суджень про суржик.

Матеріалом дослідження послуговували україно- та російськомовні тексти інтернет-форумів, які були знайдені за допомогою пошукової системи YANDEX: вК — вКонтакте (<http://www.lagneo.ru/8844/2/VKontakt-na-surzhiku>); ГП — Гарри Поттер и волшебный форум (<http://www.harrypotter.com.ua/index.php?showtopic=44089>); ГФ — Гуртом ФОРУМ (<http://www.hurtom.com/forum/index.php?showtopic=957>); Д — Домівка: український форум (<http://domivka.net/forum/archive/index.php/t-2055.html>); ІФ — Исторический форум (<http://forum.istorichka.ru/cgi-bin/yabb2/YaBB.pl?num=1233296959/240>); ЛінгвФ — Лінгвофорум (<http://lingvoforum.net/index.php?topic=562.100>); ЛітФ — ЛітФорум (<http://www.litforum.net.ua/archive/index.php/t-136.html>); ЛьвФ — Львівський форум (<http://forum.lvivport.com/showthread.php?t=37528>); МФ — Мистецький форум (<http://koka.pp.net.ua/forum/20-143-1>); МНК — Форум “Мова наша калинова” (<http://war.flyzza.borda.ru/?1-5-0-00000>); ФМ — Форум “МЕТА” (<http://forum.meta.ua/topic/t/49949/asc/0.html>); ФС — Форум Сихова (<http://www.psihov.net.ua/viewtopic.php?f=78&t=1226&sid>); ScФ — Scandiaфорум (<http://www.dvergar.net/scandia/topic1150.html>); НВН — hiblogger.net (<http://deeds.hiblogger.net/3077.html>).

З огляду на те, що для користувачів Інтернету характерна розширена та інтенсивна метамовна рефлексія [14], обраний нами матеріал дослідження дає можливість якнайповніше реконструювати мовну свідомість.

1. Категоризація суржику в “інтернетній” мовній свідомості відбувається одночасно з оцінюванням цього лінгвістичного феномена. Очевидно, переносне значення лексики “суржик” нечиста

мова' (СУМ, т. 9, с. 854), у якому активізувалися семантичні ознаки 'суміш', а отже 'нечистий', 'неякісний', пояснює домінування негативної оцінки суржикю як мовного явища: *мішанка мов* (ЛітФ), *дикая смесь* (ФМ), *“малограмотная смесь”* (ScФ), *Суржик — бессистемная смесь языков* (ЛінгФ), *вважаю за суржик саме мішанину з російської та української* (ЛінгФ); *сміття* (вКонт); *всяке “латання” однієї мови другою* (ЛігвФ). Інтернет-автори категоризують суржик як зіпсовану, засмічену українську мову, використовуючи “рослинні” та “медичні” метафори: *Велика справа викорінення суржикю* (ЛітФ); *Суржик — хвороба української мови* (ЛітФ); *суржик, як на мене, це скоріше патологія мови* (ЛінгвФ); *Якщо більшість в Україні вживає суржик як єдиний засіб спілкування — то є діагноз!* (ГФ)⁴.

Аналіз інтернет-дискурсу дозволив встановити такі різновиди суржикю: 1) залежно від мов, що контактують, найчастіше під суржиком інтернет-автори розуміють мішане українсько-російське мовлення, підкреслюючи то його українську, то російську основу — відповідно “українсько-російський” і “російсько-український” суржик, але частотними є випадки, коли суржиком називається суміш будь-яких мов: *українсько-польський* (ГФ), *польсько-український суржик* (ЛітФ), *українсько-англійський суржик* (ЛітФ), *англо-український суржик діаспори* (ЛітФ), *англо-русо-український* (ГП), *українсько-румунсько-угорсько-німецько-польський суржик* (ГФ), *інтернаціональний суржик* (ЛітФ); 2) залежно від території поширення суржикю в інтернет-дискурсі виділяють *суржик Київщини* (ЛінгвФ), *галицький суржик*, *східноукраїнський суржик* (МФ), *хмельницький*, *полтавський*, *харківський суржик* (вКонт), *львівський суржик* (ЛьвФ).

Як свідчить наш матеріал, у мовній свідомості, по-перше, відбувається розширення семантики лексеми “суржик” й актуалізація семантичної ознаки 'суміш', по-друге, суржик здебільшого сприймається як суміш української та російської мов, але єдиного уявлення ні щодо мов контактування, ні щодо локалізації суржикю остаточно не склалося: *Об том и речь... нет единого образца* (ФМ); *нет такого единого суржика, везде они местные* (ГФ).

Категоризація суржикю в “інтернетній” свідомості відбувається через його співвідношення з іншими мовними фактами та їх оцінювання.

1) Суржик і діалект. У мовній свідомості може відбуватися як отожднення суржикю й діалекту (*Східний діалект на сьогодні, на жаль, то і є суржик* (ЛітФ)), так і їх розрізнення (*Справді — суржик це явище*.

Але не мова і не говірка (ЛітФ)). При порівнянні суржик, як правило, оцінюється негативно, а діалект — нейтрально або позитивно: <...> Якщо діалекти і говірки якимось піддаються логічним поясненням, мають якісь правила та такі інші, то суржик — випадкова суміш слів та правил з кількох (2 та більше) мов (ЛьвФ); <...> Люди, що не відчують, чим відрізняється суржик від діалекта, однозначно деградують. <...> От ще один образ: діалект, це коли ти любиш картоплю смажену, а я печену, а хтось — деруни, готуєш її на свій смак і потребу. А суржик — це коли ту картоплю крадеш зі свинячого відра, нелуплену і немиту, бо так клопоту менше (ГФ).

2) Суржик і жаргон. У мовній свідомості користувачів Інтернету суржик тісно пов'язаний із жаргоном: *До речі — в моїй школі (у Львові) практично ніхто не розмовляє українською — суржик і блатняк (ГФ). Інтернет-автори, даючи визначення суржику через жаргон, негативно оцінюють обидва явища: Суржик — це щось вульгарне, жаргонне, що є наслідком низького рівня освіти, обмеженого світогляду і т. д. (ЛітФ). Жаргон в порівнянні із суржигом може оцінюватися позитивно або вважатися “меншим злом”: Внелитературные вмешательства в язык — неологизмы, жаргон и прочее — нормальное явление для языка. Даже нелитературная речь бывает вполне приятной для слуха. Другое дело — попытка скрестить жирафа и слона <...> (HBN); Короче, по сабжу согласна на все сто... даже албанский инет-жаргон не раздражает так, как суржик. Люблю грамотный украинский язык, люблю русский, но когда смешивают селедку и кока-колу... это не есть хорошо (HBN). І, навпаки, жаргон може вважатися гіршим за суржик: Еще вижу, вы тут на подонковском языке пишете, видать и разговариваете. Так это еще хуже суржика (HBN).*

3) Суржик та іншомовні слова. При співвідношенні цих двох понять, як правило, визначається роль іншомовних слів у створенні мішаного мовлення, що оцінюється негативно: *суржик — не контрольоване втручання чужих слів в рідну мову (ГФ); домішування до рідної мови такої кількості іншомовних слів, що вже й не дуже ясно, якою ж мовою говорить чи пише людина (ГП); А все тому, що люди не знають міри використання іншомовних слів у спілкуванні українською. Тобто — зчиняють неграмотний (неправильний) суржик (ГП).*

4) Суржик і обценізма. Для мовців обценізма, очевидно, асоціативно пов'язані із суржикізмами, оскільки, по-перше, і ті, й інші засмічують мовлення, роблять його брудним, неприємним для слуху, по-друге, обидва мовних явища сприймаються (і не безпідставно) як

вплив російської мови на українську, по-третє, “одноконтекстне” використання обох мовних явищ у художній творчості, у теле- та кінопродукції, де обсценізм одночасно є і суржигом, оскільки графічно оформлюються чи вимовляються відповідно до норм російської орфоєпії.

Поєднання в мовленні суржику й обсценізмів зумовлює одночасне оцінювання обох мовних фактів: *А меня суржик прикальывает! Только без матов!* 🙄🙄🙄 *Главное не язык, а взаимопонимание* (ФМ). В інтернет-дискурсі є випадки визначення суржику через посередництво обсценної лексики: *Проше пана, як би я міг пану проясніць, цо то ест суржик, до холери, пся крев?...Панімаєш, дружище, етат твой суржик... ета такая х@ня...* (ГФ).

Суржик подекуди сприймається мовцями як інвектива: *Для мене є такі поняття як “правильний” та “неправильний” суржик. Вживаючи правильний суржик, ми просто робимо акцент на тих чи інших словах, відображаємо їх справжню суть. А неправильний дійсно є відображенням незнання української мови і є для мене (як і для усілякого Українця) образою!* (ГП); *Pers А я про зближення українців і росіян на... Холмс Каким образом? Суржигом? Ну хоть понимаешь, что с русскими дружить надо, а не ругаться!* 🙄 *Pers ага, панімаю, ругацца — це удел русских, а украинцям паложено малчать і улыбацца...* 🙄 🙄 🙄 (ФМ).

2. Оцінка суржику. Суржик в інтернет-дискурсі отримує неоднозначну оцінку. Орієнтуючись на типологію оцінного ставлення до суржику, розроблену О. Тараненком (поблажливо-зневажливе, різко негативне, загалом позитивне ставлення) [13: 25–27], також виділяємо різні види оцінки суржику, характерні для “інтернетної” мовної свідомості.

Негативна оцінка суржику виявляється: 1) у номінації мішаного мовлення: *местный суржеец, суржище* (ФМ), де пейоративна конотація виражається експліковано за допомогою суфіксів *-ець, -ище*; 2) в означеннях, які подають атрибутивну характеристику суржику: *злбный суржик* (ЛітФ), *язык бесчестья и неподчинения, насмешки и самонасмешки* (ІФ); 3) у висловленнях, основний зміст яких можна представити такими прототипами: 1. Суржик забруднює і збіднює мову: *Краще якась чиста мова, ніж знуцання над обома* (ЛітФ). 2. Суржик — ознака неосвіченості: *Я не одобряю не только гибрид русского и украинского, а любую смесь, которая возникает не по причине каких-то социополитических изменений — объединения стран и т. п., а по причине элементарной лени. Людям лень выучить родной язык, либо не родной —*

но все равно выучить (HBN); Я дуже негативно відношусь до суржикю. Це свідчить про безрамотність людей і мені соромно за українців (ФМ). 3. Суржик — ознака зневаги до української / російської мови: Суржик тільки вбиває українську мову (ЛітФ); Я против суржика!!! В любых его проявлениях. Не знаешь русского? Не мучь великий язык! Не знаешь украинского? Найди в себе смелость в этом признаться!. И говори на том, на котором умеешь ПРАВИЛЬНО говорить! А не умеешь — иди туда, где “албанский” популярен... (ЛінгвФ). 4. Суржик — продукт імперської епохи, який руйнує націю: А суржик — то і є народна літературна мова — тобто стандарт, який розуміють усі! Стандарт, який ожлобив Націю до ручки! (ЛітФ).

Негативне ставлення до суржикю висловлюють не тільки україночки російськомовні інтернет-автори, але й носії суржикю: Я суржик не люблю, я ним розмовляю, а що робити? Часто-густо проскакують русизми. Відвчитися не так вже і легко. Проте це не заважає мені не любити його з чужих вуст)) (HBN).

Позитивну оцінку суржикю можна представити у таких прототипах: 1. Суржик — рідна мова: А че ржать, че ржать! Якио суржик моя рідна мова! (ЛьвФ). 2. Суржик — мова нашого міста / села, це справжня народна мова з усіма її неправильностями [13: 26]: И тем не менее в нём есть какой-то свой совершенно неповторимый шарм (ScФ); <...> не знаю Схід так гарно, як корінні мешканці, але дуже часто там бувала і не можу не погодитися з Вашою останньою реплікою. Міська говірка — щось надзвичайне!!! (вКонт); Суржиками укрснобы пренебрежительно называют настоящие народные говоры — естественные местные языки (ІФ); Не могу принять пренебрежительное отношение к суржикю <...> мои старики говорили именно на смеси украинского и русского языков... Я не знал, что его потом назвали суржиком. Да, это был разговорный язык — и скажу вам, весьма красивый. Как и все казачьи наречия; <...> Суржик ещё ждёт серьёзных исследователей и доброжелательного отношения. А не поверхностных оценок или оскорбительного отношения со стороны некоторых весьма легковесных авторов (ScФ). 3. Суржик — засіб створення гумору: Суржик це прикольно! (МНК). 4. Суржик зручний і зрозумілий: Суржик це зручно! (МНК); А я люблю суржик! По одной простой причине — он гораздо понятнее украинского (HBN).

Умовно-позитивна оцінка полягає у визнанні “суржикю як меншого зла порівняно з повним переходом українців на російську мову мислення і спілкування” [13: 26–27]: Все зависит від того, як диви-

тися на суржик: якщо це перехід від російської до української, то — флаг в руки, а якщо навпаки? (МФ); А мені не соромно за українців, котрі ще не забули хоч краплину української, а мені не соромно за росіян чи інших, котрі намагаються говорити українською. Я вітаю суржик, бо на сучасному етапі — це поступ вперед (ФМ); <...> іноді думаю, що краще: російська чи суржик. Питання делікатне. Думаю, якщо людина зі Сходу намагається говорити українською, але в неї звичайно це не дуже добре виходить, отже, вона говорить суржигом, то все-таки треба за неї порадити, бо вона намагається говорити по-українськи. Натомість, якщо лівів'янин говорить суржигом, то це негарно (ФС).

Позитивно-оптимістична оцінка виявляється в надії на те, що суржик є проміжним етапом поступового переходу російськомовних на українську в процесі її самоствердження: *Не розумію, що Вас смішить. На мій погляд, це добре, що говорять на суржику. Значить, скоро заговорять і на українській, суржик — це перехідний етап. У 60–80 роках суржику тут майже не було (ВКонт.)*

Нерідко інтернет-автори виявляють байдуже ставлення до суржику, що подається ними як мовна лояльність: *Мне абсолютно по фігу, на суржике говорять или на диалекте, каждый имеет право говорить так, как считает нужным (НВН); Усі мовні питання вирішуються тоді, коли вирішені головні економічні проблеми, яка меня різниця, як розмовляють навколо, аби не вбивали один одного, не лялися і пристойно себе поводили, усі ж розуміють, про що мова йде на суржику (ФМ).*

Аналіз різних способів категоризації суржику та його оцінювання в мовній свідомості інтернет-авторів дозволив структурувати найволінгвістичні уявлення про суржик і сформулювати наступні висновки: 1. Способи категоризації суржику в інтернет-дискурсі подібні до тих, які використовуються в науковому дискурсі (див., наприклад, [12]). Це, з одного боку, свідчить як про можливу обізнаність учасників інтернет-дискусій з проблем суржику, так і про близькість, а подекуди й тотожність “народної” та наукової категоризації досліджуваного мовного феномена, у зв’язку з чим розуміння лінгвістами суржику може перебувати під впливом найволінгвістичних поглядів. 2. Категоризація суржику в “інтернетній” свідомості носить оцінний характер, при цьому ціннісні установки щодо суржику остаточно ще не сформовані [9: 20–26]. Подальше вивчення досліджуваної проблеми передбачає перевірку виявлених тенденцій у різних видах дискурсивної діяльності мовців.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Ажеж К. Человек говорящий : Вклад лингвистики в гуманитарные науки : Пер. с фр. / К. Ажеж. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 304 с.
2. Булыгина Т. В., Шмелев А. Д. Человек о языке (метаязыковая рефлексия в нелингвистических текстах) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина. — М.: Изд-во “Индрик”, 1999. — С. 146–161.
3. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык. Природа. Культура : Курс лекций / Н.Б. Мечковская. — 2-е изд., испр. — М. : Изд. центр “Академия”, 2007. — 432 с.
4. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс : Мова, культура, влада / Г. М. Яворська / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. — К., 2000. — 288 с.
5. Арутюнова Н. Д. Введение. Наивные размышления о наивной картине языка / Н. Д. Арутюнова // Язык о языке. Сб. статей. — М.: Языки русской культуры, 2000. — С. 7–19.
6. Полиниченко Д. Ю. Политические мифологемы фолк-лингвистики / Д.Ю. Полиниченко // Электронный ресурс. — Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics2/polinichenko-10.htm>.
7. Біланюк Л. Картина мовного світогляду / Л. Біланюк // Мовознавство. — 2000. — № 4–5. — С. 44–51.
8. Gallois C. Attitudes to Language and Communication / C. Gallois, B. Watson, M. Brabant // Handbook of Language and Communication: Diversity and Change / Ed. M. Hellinger, A. Pauwels. — Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007. — 786 p.
9. Селігей П. О. Структура й типологія мовної свідомості / П.О. Селігей // Мовознавство. — 2009. — № 5. — С. 12–29.
10. Вахтин Н. Отчет по результатам исследовательского проекта “Новые языки новых государств: явления на стыке близкородственных языков на постсоветском пространстве”, 2003 / Н. Вахтин, О. Жиронкина, И. Лисковец, Е. Романова // [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://old.eu.spb.ru>.
11. Гаудіо дель С., Тарасенко Б. Суржик: актуальні питання та аналіз конкретного прикладу / С. дель Гаудіо, Б. Тарасенко // Мовна політика та мовна ситуація в Україні : Аналіз і рекомендації / За ред. Ю. Бестерс-Дільгер. — 2-ге вид. — К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2010. — С. 316–331.
12. Ставицька Л., Труб В. Суржик: суміш, мова, комунікація / Л. Ставицька, В. Труб // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти : Зб. наук. пр. / За заг. ред. Л. Ставицької. — К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. — С. 32–120.
13. Тараненко О. О. Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози / О.О. Тараненко // Мовознавство. — 2008. — № 1. — С. 14–30.
14. Мечковская Н. Б. Естественный язык и метаязыковая рефлексия в век Интернета / Н.Б. Мечковская // Электронный ресурс. — Режим доступа: <http://philology.ru/linguistics2/mechkovskaya-06a.htm>.
15. Словарь социолингвистических терминов / Отв. ред. В. Ю. Михальченко. — М., Ин-т языкознания РАН. Научно-исследовательский центр по национально-языковым отношениям, 2006. — 312 с.

- ¹ Проблема дослідження “folk linguistics”, або “наївної лінгвістики” уперше була сформульована соціолінгвістами для опису уявлень про мовну діяльність, специфічних для різних культур. Це, передусім, роботи з етнографії мовлення Д. Хаймса [4: 147].
- ² Термін “ставлення до мови” ще не знайшов повного визнання. Так, зокрема, він не увійшов до словника соціолінгвістичних термінів [15], у якому містяться дефініції “комплекс цінностей”, “оцінка”, “престиж мови”, “соціальні установки”, “ціннісна орієнтація” тощо [15: 93, 160, 171, 205, 241], що відображають соціолінгвістичний підхід до розуміння проблеми ставлення до мови.
- ³ У дослідженнях з проблем лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики термін “мовна свідомість” використовується як синонім терміна “мовна картина світу”, або “наївна картина світу” (Т. Булигіна, С. Воркачев, О. Кубрякова, В. Маслова, М. Піменова, О. Урисон, М. Уфимцева, О. Шмельов та ін.). Для відмежування від такого значення терміна “мовна свідомість” Г. Яворська використовує синонімічний термін “лінгвістична свідомість” (пор. з терміном Б. Ажнюка “метамовна свідомість”).
- ⁴ У всіх наведених прикладах збережено авторську орфографію і пунктуацію.